

Avoimen julkaisemisen kultainen reitti – mitä se maksaa?

Fakta Julkaistu 09.11.2015 klo 15:08 Kirjoittaja Irene Ylönen

Avoim julkaiseminen on muotoutumassa kuriositeetista osaksi tavanomaista tieteellistä toimintaa. Kun tutkija haluaa julkaista tutkimustuloksensa avoimesti – muuallakin kuin omilla internetsivuillaan tai Research Gaten tyypisissä yhteisöpalveluissa – hänellä on kaksi vaihtoehtoista reittiä, jota pitkin edetä. Avoimen julkaisemisen vihreä reitti (Green Open Access) tarkoittaa artikkelin rinnakkaistallentamista joko oman organisaation tai jonkun ulkopuolisen toimijan ylläpitämään julkaisuarkistoon. Ensin mainittua edustaa esimerkiksi Jyväskylän yliopiston JYX-julkaisuarkisto, toista esimerkiksi fysiikan ja matematiikan ArXiv ja biotieteiden BioRxiv. Rinnakkaistallentaminen on aina tutkijalle ilmaista. Avoimen julkaisemisen kultainen reitti (Gold Open Access) taas tarkoittaa julkaisemista open access- tai hybridilehdissä. Tämä vaihtoehto perustuu artikkelikohtaisiin julkaisumaksuihin.

Full open access vai hybridi?

Julkaiseminen kultaista reittiä pitkin lisääntyy merkittävästi. Open access -lehdissä julkaiseminen kasvaa jopa 30 % vuosivauhtia (Björk & Solomon 2014). Monella tieteenalalla tutkijalle löytyy maailmalta jo laadukkaita, puhtaasti avoimuuden periaatteella toimivia lehtiä. Tunnetuimpia avoimia julkaisijoita ovat tällä hetkellä Public Library of Science (PLoS) ja BioMed Central.

Kultaista reittiä ovat rikastaneet viime vuosina kaikki isot tieteelliset lehtikustantajat tuomalla markkinoille niin sanotut hybridilehdet. Hybridilehti on tavalliseen tapaan tilausmaksullinen lehti, johon on mahdollista ostaa yksittäisiä artikkeleita avoimeksi maksamalla artikkelikohtainen julkaisumaksu (APC = *Article-Processing Charge*). Mahdollisuudet avoimen julkaisemisen kultaisen reitin hyödyntämiseen ovat tänä päivänä jo todella hyvät.

Kaikki suuret tieteellisten lehtien kustantajat (esimerkiksi Elsevier, Wiley, Taylor & Francis, SAGE, Springer, Nature) tarjoavat mahdollisuutta avoimeen julkaisemiseen omissa maksullisissa lehdissään. Tieteellisen julkaisemisen hybridimalli aiheuttaa tällä hetkellä paljon keskustelua – eikä turhaan. Yliopistojen ja kaupallisten tieteellisten kustantajien välinen suhde on saanut hybridilehtien myötä uuden ulottuvuuden, jota on syytä pohtia lähemmin. Hybridilehtien myötä on noussut keskusteluun ns. *double dipping*, jossa kustantaja kerää maksuja yliopistoilta tieteellisen tiedon julkaisemisprosessin molemmista päistä: yksittäisten artikkelien julkaisumaksuina ja kyseisen lehden tilausmaksuina.

Tilanne voi tästä syystä käydä yliopistoille entistäkin sietämättömämmäksi: korkeiden tilausmaksujen lisäksi kaupallisille kustantajille maksetaan lisäksi myös artikkelien julkaisumaksuja. Pieni osa kustantajista hyvittää APC-maksuja lehtien tilausmaksuissa, mutta suurimmaksi osaksi kustantajat eivät tätä tee. Lisäksi kustantajien myöntämien erityyppisten hyvitysten todellinen vaikutus on monessa tapauksessa vaikeasti todennettavissa. On uhkana, että tieteellisen julkaisemisen todelliset kustannukset ovat entistäkin vähemmän läpinäkyviä ja vaikeammin hahmotettavia (Pinfield et al 2015; Björk & Solomon 2014). Tämän vuoksi yliopistoissa olisikin hyvä tietää, mitä avoin julkaiseminen kultaista reittiä hyödyntäen todella maksaa.

Hybridilehdet käyvät kalliiksi

Avoin julkaiseminen täysin avoimessa tai hybridilehdessä perustuu jo edellä mainittuihin APC-maksuihin. Artikkelien julkaisumaksut vaihtelevat kustantajittain ja lehdittäin; kuitenkin on todettu, että hybridilehtien APC-maksut ovat selkeästi open access -lehtiä kalliimpia, vaikka hybridilehtien osalta tuloja kustantajalle tuovat myös lehtien tilausmaksut. Esimerkiksi Iso-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan vuosina 2010–2014 julkaistuissa hybridilehtien avoimeksi ostetuissa artikkeleissa keskimääräinen julkaisumaksu oli 1 849 punttaa (n. 2535 euroa) kun se open access -lehdessä oli 1 136 punttaa (n. 1 557 euroa). (Pinfield et al 2015; APC-maksujen vertailusta myös Björk & Solomon 2014). Hintaero oli siis huomattava.

Tällä hetkellä olemme suomalaisissa yliopistoissa tilanteessa, jossa kukaan ei varmuudella tiedä open access -maksujen vuosittaista kokonaissummaa. Maksut maksetaan ainelaitoksilla ja tutkimusryhmissä, osin luottokorteilla. Mikään taho yliopistoissa ei koordinoi maksuja, ei edes seurantaan tehdäkseen. Mikäli Suomessakin aletaan kannustaa tutkijoita avoimeen julkaisemiseen entistä pontevammin, on selvää, että avoin julkaiseminen kultaista reittiä pitkin – myös hybridilehdissä – lisääntyy lähitulevaisuudessa. Jatkossa myös oa-maksuja olisi viisasta jollakin keinoin seurata – jo yksinomaan sen vuoksi, että yliopistoissa tiedettäisiin, mitä millekin kustantajalle on artikkelien julkaisumaksuina maksettu. Vain tällä keinoin kustantajien harjoittamaan *double dippingiä* voi vaikuttaa.

APC-maksut seurantaan?

Jos APC-maksuja halutaan jatkossa järjestelmällisesti seurata, se tarkoittaa joko maksuliikenteen tai ainakin sen valvonnan keskittämistä jollekin tietylle taholle yliopistoon. Iso-Britannia on edennyt tässä asiassa pioneerina. Siellä monessa yliopistossa maksujen hallinnointitehtävä on annettu kirjastolle, mikä onkin loogista, sillä siellä on ajantasaisin tieto myös yliopistoon tilattavista lehdistä ja lehtipaketeista sekä niiden tilausmaksuista.

Mitä APC-maksujen keskitetty hoitaminen sitten tarkoittaa? Yleisimmin sitä, että jokin tietty taho – usein siis kirjasto – hallinnoi yliopiston yhteistä maksutiliä, josta APC-maksut maksetaan keskitetysti (esim. Pinfield et al 2015). APC-maksujen keskitetty hoitaminen tuo luonnollisesti mukanaan myös hallinnollisia lisäkuluja, sillä työ vaatii henkilöresursseja. Maailmalla onkin alettu selvittää, ei pelkästään APC-maksuja vaan myös TPC-kustannuksia (*the total cost of publication*), johon lasketaan mukaan lehden tai lehtipaketin tilaushinta, artikkelien APC-maksut sekä niiden hoitamisesta koituvat hallinnolliset kustannukset (Pinfield et al 2015)

APC-maksujen keskitetyssä hoitamisessa on nähty piilevän myös vaaroja: kuinka hintatietoisesti tutkijat suhtautuvat julkaisumaksuihin, jos eivät itse joudu niitä maksamaan tai hoitamaan? Sama ongelmahan on ollut tieteellisten aineistojen tilausmaksujen kohdalla. Aineistojen kalleus jää monessa tapauksessa tutkijan tietoisuuden ulkopuolelle. Julkaiseminen perinteisessä tilattavassa lehdessä saattaa vaikuttaa yksittäisen tutkijan näkökulmasta ilmaiselta – mitä se ei luonnollisestikaan ole. (Pinfield et al 2015)

Suomessakin asiaa pohditaan. Kansalliskirjastossa on parasta aikaa käynnissä [Tieteen avoin julkaiseminen- eli TAJUA-projekti](#), jonka yhtenä osana on selvittää yliopistojen APC-maksujen määrää sekä keinoja niiden seurantaan. Vaikka yliopistokohtaisiin maksutileihin ei päädyttäisikään, olisi syytä kuitenkin luoda sellaiset käytänteet, että maksujen vuosittaisen määrät saataisiin helposti selville. Tämä tarkoittaa kirjaston ja yliopiston taloushallinnon yhteistyötä, jotta seurannalle saataisiin luotua toimivat välineet.

Lähteet:

Björk, Bo-Christer & Solomon, David, [Developing an Effective Market for Open Access Article Processing Charges. 2014](#). The consortium of European research funding organizations.

Pinfield, Stephen, Salter, Jennifer & Bath, Peter, A., [The “Total Cost of Publication” in a Hybrid Open-Access Environment: Institutional Approaches to Funding Journal Article-Processing Charges in Combination with Subscription](#). Journal of the Association for Information Science and Technology. Published online: 13 FEB 2015. Wiley. DOI: 10.1002/asi.23446